

TABLÓ VÁZLATOKKAL

Beder István: *Város a Baranka partján*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1988

A történelmi regény nem tartozik a divatos műfajok közé. A jugoszláviai magyar irodalom égőve alatt mind a múltban, mind a jelenben csak elvétve találkozhatunk ilyen irányú próbálkozásokkal. A műfaj hazai őse, *Császár csatornája* lehetett a példaképe Beder Istvánnak, de Gion Nándor „latrai” is szolgálhattak némi tanulsággal.

A *Város a Baranka partján* című regény hét fejezetében Réti Borbála háztartási alkalmazott sorsát követhetjük nyomon a történelmi háttér színváltásaival. A történesek kezdete az 1910-es esztendő tájékára tehető. A helyszín a Baranka partján fekvő Epres.

Hősünk egy jellegzetesen XIX. századi környezetben tűnik föl. Szegfűék megkésített idillje agonizál a Damjanich utcában hosszú szárú, öblös tajtékpipák füstjében. Kedélyes borozgatások közepette gyűlnek össze a kúriában a 48-as honvédek és Thallóczy báró. Utóbbi tipikus magyar nemes, elkártyázott vagyonnal, betáblázott birtokkal a fenn az ernyő, nincsen kas állapotában. A magyar dzsentri szomszédságában karakterisztikus figura Tárnoki Frankel Sámuel újnemes, volt zsidó bérlő és uszorás, szintűgy Biczók, a vérszopó ispán, de Szűgyi Vidor vidéki fűzfapoéta is hangsúlyos alakja a múlt századi galériának.

Az első világháború kitorése kettős fordulópontra. Változást hoz a hős sorsát és a bácskai föld valóságát illetően is. Még utoljára átvonulnak a színen a magyar huszárok magukkal sodorva Szegfűeket, egy letűnt éra bábuit. Borbála napjai most már a Knićanin utcában telnek új határok között, Laposkőrmű Džundža felügyelete alatt. Színre lép a századelő gyermeke. Pavlovics Mária francia regényeket olvas, s a modern nő szerepében tetszelegve a szabad szerelem hirdetője. Férje, Žarko Putnik, a dubrovniki születésű, félig olasz származású tolmács a könnyed, nagyvilági életvitel találékony mestere.

Egy rövid intermezzo erejéig lép a regénybe Borbála harmadik munkaadója, Benedek tiszteletes. Szerepe az inségkonyha megnyitása, a két háború közti gazdasági válság jelzése.

A második világhégés kezdete előtt vetődünk hősünkkel együtt a Herz fivérek zárt világába. A puritán, hagyománytisztelő zsidó család az ízlés és a takarékoság szellemében neveli gyermekeit. Művészpártoló, társas összejöveteleiken jellemző kisvárosi alakok vonulnak föl: iparoscsemeték, bornagykereskedők, egyszerű bankhivatalnokok. Vadász Jancsi, a szerencselovag („civilbenapidíjas írnök”) a fasizmus mind jobban előretörő árnyánál köszönheti csak belépőjegyét az arisztokratikusan elkülönült családba. A művelt, nagyvárosba vágó Gitta oldalán igyekszik menteni, ami menthető a Montagnavé vérmesedett Mussolini-bérenc Montányiak ellenében. Erőfeszítése hiábavaló igyekezet. A pusztulás nem fékezhető meg.

A „visszaváltozó” határok vonalán utolsó ízben kísért az Osztrák–Magyar Monarchia szelleme Hillebrand Emil védnöksége alatt.

A regény utolsó fejezetei nehéz időket vázolnak. A háború vége és a szovjet cseppek bevonulásával záruló harmadik fordulat a zavarosban halászők ideje. Az események sora felgyorsítot filmként pereg előttünk, s a szocrealista korszak beköszöntésével, úgy tűnik, hősünk szembetalálkozott a történelemmel, maga is cselekvő részese a csendes forradalom napjainak. Mindez csupán a felszín délibábja, mert az én akaró szándéka,

jobbító igyekezete ezúttal is letöretik. Itt, ezen a ponton szakad félbe a mű, a látszólagos megbékélés hamis hangjaival. Egy kicsit talán váratlan és hiányérzetet keltő a befejezés, Borbála élettörténetének berekesztése.

Élettörténet? Inkább közösségek történetéről, társadalomrajzról kellene beszélnünk Beder regénye kapcsán. A hős magánélete ugyanis „a háttér háttérébe” szorul, mintegy elsorvad a közösségi történések forgatagában. A szerző utalások segítségével építgeti a hősnő családi viszonyait. Rendszertelen szaggatottsággal hol itt, hol ott bukkan fel egy-egy részlet, s végül mindent összevetve Borbála asszony ténykedése a szakácművészet körüli praktikákban merül ki. A cselekménybonyolítás külsőleges elemeire összpontosítva az alkotó mintha átsiklott volna a főszereplőként megjelölt személy jellemének a kibontakoztatása fölött, s a lélektani motiváció sem nevezhető alaposnak.

Beder egy meglehetősen nagy terjedelmű epikai anyag feldolgozására vállalkozott, s bár feltehetnénk a kérdést, vajon száz oldal elegendő-e erre, el kell ismernünk, a cselekményszálak értő összekapcsolása olvasmányos művet eredményezett. A regényalakokról már nem mondhatunk hasonlókat, mert azok nem hitelesek és elevenek. A szerző mentségére legyen mondva, nem kis erőpróbát jelent egy tablóra való emberfigura, ha úgy tetszik, kortípus „világra hozása”. Szegfűék és Hertzék rajza valóban sikerült, s Szügyi Vidor szakaszosan visszatérő, már-már parodisztikus lénye is elégedettséggel tölthet el bennünket, Benedek tiszteletes vagy akár Csapó Sándor megformálása ellenben mintha elnagyolt, felületes lenne.

Jó lett volna nem megfélekezni a részletekről, a leírásról mint az egyénítés fontos eszközéről, s időnként az anekdota jótékony hatása is alkalmazható (például úgy, ahogy a második fejezet pincsepizódjában olvashatjuk). Az említettek hiányában nem is annyira regény, mint inkább vázlatos történelmi tabló bontakozott ki előttünk.

CSAPÓ Julianna

A FERTŐZŐ VÍRUS

Antun Šoljan: *A kikötő* (Luka). Fordította: Poór Zsigmond. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1989

Antun Šoljan a háború utáni horvát prózának olyan meghatározó egyénisége, mint Danilo Kiš a szerb irodalomnak. Azok közé az írók közé tartozik, akik sajátos úton közelítettek a regénybeli eseményekhez, mondván: a dolgok megvilágításához s természetesen a hitelességhez is a „mögött”-re és nem az „adott”-ra van szükség. Šoljannak szinte minden művében az értelem és az érzelem vívja harcát.

Így van ez a hetvenes évek derekán írt – s most magyarul is olvasható regényében – *A kikötő*ben is. A regény hőse egy középkorú, nagy hivatástudattal rendelkező építész-mérnök, akinek első komoly megbízatása szülőfalujába szólítja kikötő építésére, hogy majd tengeri hajók szállíthassák a közelben talált kőolajat. A regény színtere tehát egy kis likai falucska, amelynek őslakóit egytől egyig megismerjük, de a betelepülőket, a munkásbarakkokat vagy az építkezés égnék meredő daruit már csak Slobodan Despot mérnök szemszögéből látjuk. Így is teljes a kép, tökéletesen felismerhető a világ, mert